

JUHÁSZ LÁSZLÓ

Rusznyák Gyula és a palócokról szóló tanulmányai

Rusznyák Gyula (teljes nevén Rusznyák Gyula József Antal) 1907. március 18-án született a Heves megyei Szurdokpüspökiben, római katolikus vallású családban.¹ Anyja Melicher Jolán, apja Rusznyák Lajos körjegyző Szurdokpüspökiben (ehhez a körjegyzőséghez tartozott Zagyvaszentjakab). 1909. augusztus 21-én megszületett Izabella Irén nevű húga.²

Az elemi iskola négy évfolyamát szülőfalujában járta ki.³ A gimnázium első négy osztályát 1917–1922 között Gyöngyösön végezte el az Állami Gimnáziumban.⁴ 1921. szeptember 17-én édesapja hosszas betegeskedés után elhunyt.⁵ A IV. osztályt német és mértan elégtelen vizsgája miatt meg kellett ismételnie.⁶ A gimnázium ötödik osztályát már a ciszterci rend egri Szent Bernát Gimnáziumában kezdte meg 1922-ben, mint jegyzői-internátusos növendék,⁷ ahol 1926-ban a VIII. osztály elvégzése után sikeres érettségi vizsgát tett.⁸ Tanulmányait Szegeden, a Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karán folytatta tovább. 1929-ben rövidebb szigorlati határnap iránt kérelmet nyújtott be, melyet a kar elfogadott.⁹ 1930. november 29-én szerezte meg jogtudományi diplomáját. 1926 szeptemberében a Miskolci Joghallgatók Testülete tisztújító közgyűlésén beválasztották az intézőbizottság tagjai közé.¹⁰ 1927-ben pedig a Foederatio Emericana 1925-ben megalakult miskolci csoportjának

¹ Születési anyakönyv, Szurdokpüspöki, 1907/13.

² Születési anyakönyv, Szurdokpüspöki, 1909/68.

³ Elemi iskolai anyakönyvek, Szurdokpüspöki, 1913–14, 1914–15, 1915–16, 1916–17.

⁴ Iskolai Értesítő, Állami Gimnázium, Gyöngyös, 1918, 1919, 1920, 1921.

⁵ *Magyarország* 1921. 09. 27., Halotti anyakönyv, Szurdokpüspöki, 1929/39.

⁶ Iskolai értesítő, Állami Gimnázium, Gyöngyös, 1921.

⁷ A ciszterci rend egri Szent Bernát Gimnázium értesítője az 1922–23. iskolai évről.

⁸ A ciszterci rend egri Szent Bernát Gimnázium értesítője az 1925–26. iskolai évről.

⁹ A Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem Jog- és Államtudományi kar üléseinek jegyzőkönyve 1929–1930 (Szeged).

¹⁰ *Miskolci Jogászélet* 1926/10.

(melynek neve: Corporatio Rákócziana) tiszti karába került mint sajtóreferens.¹¹ 1929-ben a Miskolci Jogász Turista Egyesület ellenőre lett.¹²

Mezőkövesden ügyvédjelölti joggyakorlatba kezd, de 1932-től már inkább a társadalomtudomány, elsősorban a szociálpolitika iránt érdeklődik. 1933-tól rendszeresen publikál különböző folyóiratokba. 1935-ben törlik az ügyvédjelöltek névsorából, joggyakorlatának abbahagyása okából.¹³

Szociológiai tanulmányokat folytatott és érdeklődése elsősorban a falu problémái felé fordult. Heves, Borsod és Nógrád megye településeit járja. 1932-ben már mint dr. Ruzsnyák Gyula tagja lesz a Magyar Társadalomtudományi Társulatnak, ahol Mátramindszent községet jelöli meg tartózkodási helyeként.¹⁴ 1933 elején jelenik meg első írása a *Magyar Kultúra* című folyóiratban *Egy biányzó jövedelempolitika margójára* címmel (Mátramindszent). Ettől kezdve rendszeresen jelennek meg publikációi, az 1930-as években elsősorban a *Magyar Kultúra*, valamint a *Társadalomtudomány* című folyóiratokban. 1933-ban Dorogházáról, 1936-ban Alsóságról, 1936–38-ban Alsóábrányról, 1938–39-ben Balassagyarmatról, végül 1940-től Budapestről küldi írásait.

A Szent István Társulat 1935-ben kiadja első könyvét *Faluvédelem* címmel.¹⁵ Ebben a falu társadalmi problémáival foglalkozik. Írásai nyo-

mán feltámad az érdeklődés a falu problémái iránt. Joggal nevezik a falukutatás egyik megalapítójának. Fáradságos munkával dolgozza ki a tájszemponutú falukutatás módszerét. Több előadást is tart ezen témákban.

1937 karácsonyán jelenik meg második könyve *A nő a modern társadalomban* címmel.¹⁶ Ezzel az akkori társadalom egy másik égető sebére hívja fel a közönség figyelmét, s a nőknek akar helyet mutatni a modern társadalomban. Ez utóbbi igen vegyes érzelmeket váltott ki olvasói között, és nagyon változatos kritikákkal illették.

¹¹ *Miskolc* 1927. június–július–augusztus.

¹² *Miskolci Jogászelet* 1929/6.

¹³ *Budapesti Közöny* 1935. 04. 30.

¹⁴ *Társadalomtudomány* 1932/3–4.

¹⁵ *Budapesti Hírlap* 1935. 10. 11., *Élet* 1935. 12. 01., *Magyar Könyvbarátok Diáriuma* 1936/2. szám.

¹⁶ *Magyar Könyvbarátok Diáriuma* 1938/1.

1936. március 26-án előadást tart Budapesten a Szent Imre Katolikus Ott-honban, az Emericana estjén *Család a szociális válságban* címmel.¹⁷ Még ez év június 30-ától a három napos Prohászka Munkaközösségek első országos kongresszusán, Esztergomban tartózkodik, ahol a falujárás és falunevelés lehetőségeiről és útjairól beszél.¹⁸ 1936 augusztusában szintén e városban rendezik meg a IV. Katolikus Nyári Egyetem kurzusát. Ehhez kötődően augusztus 27-én a KLOSZ (Katolikus Leányok Országos Szövetsége) országos vezetőképzőjén tart előadást *Mit adhatnak a leányklubok a falvaknak?* címmel.¹⁹

1937-ben a göcseji idegenforgalom népszerűsítése érdekében népművelési propaganda indul. Serényi mester diapozitív sorozatot készít, melyhez dr. Fára József főlevéltáros tart kísérő előadást. A vetítettképes előadást a kultuszminisztérium kikölsönzi, amely eljut a Borsod megyei Harsány községbe is, ahol akkora hatást kelt, hogy a falu lakosai az előadás megismétlését kérték. A község plébánosa, vitéz Kun János az előadás hatására elhatározta, hogy meglátogatja Göcsejt. Társként csatlakozik hozzá dr. Rusznyák Gyula, aki szociológiai tanulmányokat kíván végezni Göcsejben. A plébános és Rusznyák augusztusban részt vett Székesfehérváron a három napos Prohászka Munkaközösségek második országos kongresszusán, ahol előadásokat tartottak. A kongresszus vége után kerékpárra ültek, és lekerekeztek Göcsejbe, azzal járták be a szép dombos vidéket. Július 3-án a vendégek Turcsányi Sipos József pajzsszegi kurátor és Sanits Géza tanár társaságában Zalegerszegre mentek, ahol megnézték a várost, majd a megyei levéltár néprajzi gyűjteményét, amely az első Göcseji Hét alkalmából került bemutatásra. A látogatásról a *Zalamegyei Ujság* 1937. július 4-i száma adott hírt. Rusznyák Gyula Göcsejről készült tanulmánya két részletben, a *Magyar Kultúra* folyóiratban került publikálásra.

1938-ban Balassagyarmaton a Társadalombiztosító Intézethez került, és december 28-án, mint díjnokot, ideiglenes minőségű fogalmazógyakornokká nevezik ki.²⁰ 1939–40-ben elvégezte a Magyar Királyi József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem kétéves társadalombiztosí-

¹⁷ *Magyar Jövő* 1936. 03. 25.

¹⁸ *Magyar Országos Tudósító* 1936. 06. 30.

¹⁹ Bárdos István 1979. *Komárom-Esztergom közigazgatásilag egyselőre egyesített vármegye közművelődési élete (1923–1938)*. Kézirat.

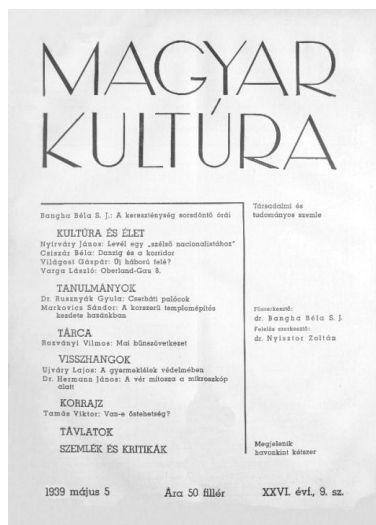
²⁰ *Magyar Nemzet* 1938. 12. 29.

tási szaktanfolyamát.²¹ 1940-ben Budapestre költözött, ahol az OTI fő-tisztviselőjeként, fogalmazóként dolgozott.²²

1944-ben a Corvina Kiadó gondozásában megjelenik az újabb könyve, melyet Dr. Petrányi Győző egyetemi magántanárral közösen írtak *Munkásifjúságunk helyzete* címmel. E tanulmányban tették közre az adatokat, amelyeket az OTI (Országos Társadalombiztosító Intézet) 1941. évi munkásifjúsági nyaraltatási akciói során szereztek.²³

1946-ban nősült meg Mátraballán. Felesége a szintén budapesti illetőségű Füller Erzsébet lett, aki 1925. augusztus 29-én született Budapesten (anyja Varga Erzsébet, apja Füller Dénes).²⁴ Budapest VII. kerületében, a Madách Imre téren laktak. Dr. Ruzsnyák Gyula 1973. október 8-án hunyt el Budapesten.²⁵

Heves, Nógrád és Borsod megye falvainak jó ismerőjeként, ahol sok időt eltöltött az egyszerű emberek között, megismerte azok életét, szokásait. A környéken élő palócokról két nagyobb tanulmánya is megjelent a *Magyar Kultúra* című lapban. 1939-ben *Cserháti palócok*, 1940-ben *Hegyközi palócok* címmel. Ezen írásokban bemutatja a palóc nép életkörülményeit, családi életüket, gondolkodásmódjukat és magatartásukat. A két tanulmány később a Társadalomtudomány című folyóiratban is közlésre került.

Részletek a *Cserháti palócok* című írásból

„A palóc föld felülete dombság, erek, patakok szántanak közéjük völgyeket, melyek magukban véve termékenyek, de latifundiumok kialakulására nem voltak alkalmasak. A táj eme sajátága nagyban kedvezett az okos rendszerű kisbirtok kialakulásának. A családi birtok a falu közvetlen közelében terült el, hol megteremt a

²¹ A Magyar Királyi József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem évkönyve 1939–40.

²² *Társadalomtudomány* 1940/5.

²³ *Corvina* 1944. 05. 11.

²⁴ Házassági anyakönyv, Mátraballa, 1946/18.

²⁵ Halotti anyakönyv, Budapest, 1973/2865.

kenyérmagvaktól, kendertől kezdve a szőlőig, gyümölcsig minden, függetlenül tulajdonosát a közösségi élet összes vonatkozásaiban. És mikor a népszaporodás és szükségletek többirányúsága következtében ez az életmód korszerűtlenné vált, nagy megújítást következett be a nép egész szellemi világában is. Nem volt meg a fokozatosság, a kialakuló új életformához való hozzá alkalmazkodás. A palóc teljesen érzéketlen a modern elvű gazdálkodással szemben és a munkaeredményesség és munkaminőség modern követelményeit élete leszűkítése árán is leleményességgel próbálja megkerülni. Bár a gyűjtögető életmód emlékei, szerszámai ma már a múzeumba kerültek, csökevényeivel a késői unokák még megkísérlik a könnyű táplálékhoz jutást. Tilosban halásznak, vadásznak, „gyűjtögetnek” ... Vannak viszont palóc falvak, melyek kupeckodásból élnek. Messze vásárokat bekalandoznak, marhát adnak-vesznek. Mint mondják, többet ér, mint a kapálás. Természetesen ez is, mint az előző, sok veszélyt rejt magában nemcsak a nép erkölcsire, hanem jószágállományára is. (Vészrek behurcolása.) Talán csak a bázisipar az egyetlen, amit a palócság múltjából produktív módon tudott átmenteni. Ez természetesen ma már komoly támogatásra talált Soldos főispán vármegyei bázisipari akciója révén.”

„Szűk völgyek, katlanok nem adnak perspektívát s a palócság ezekbe települt és él ma is. Sobasem vonzották távoli horizontok, mert hisz azokat meglátni nem is volt módjában. Történeti vezetői, a nógrádi dzsentrí még ma sem tudja megérteni, hogy valójában miért is van szükség falukutatásra. De valljuk meg, hogy ezt maga a palócság sem sérelmezte. Egyrészt mert föltétlenül hitt az „urakban”. Azt gondolta, hogy Rákóczi és régi nagyjai heroizmus és gondoskodása ül most is azok birtokaiban. Pedig azóta ezen az örbelyen nagyrészen sajnálatos őrségváltás volt. Másrészt a palócság mindig búzódózott a tartós nyugtalanságtól. Megtanulta újabb történelme során, hogy „az urakkal nem jó tengelyt akasztani” és így megtanult kerülőutakon járni, alakoskodni. Sobasem volt nagyravágyó és mindig a szűkös, de biztos felé tekint. Nem szereti a feszültséget, amely pedig minden haladás alapkövetelménye. Úrgyűlölettel sem találkozunk sehol. Részre van ebben talán annak a körülménynek is, hogy a kis-középbirtokosság nem tudott olyan messze távolodni a parasztságtól, bent élt a faluban és azon keresztül kellett érvényesülnie. Nagy volt a politikai rántaltság és ezért kapcsolatokat kellett tartania a falu, táj hangadóival. Másrésztől viszont maga a palócság is kereste az „urak” barátságát. Alaptermészete szerint szeret közel jutni, bizalmába férkőzni a felette-állóknak. Azért még áldozatra is hajlandó, ha megkülönböztetve érezheti magát hasonló sorsú embertársaitól. Mindezek együttvéve magyarázhatják, hogy palóc tájon járva még ma is szívesen „megüvegelik” a nadrágos embert.

Egészen különös és egyedülálló a palócságnak a zsidósághoz való viszonya, mely csaknem megközelíti az „urakhoz” való viszonyát, azaz a hozzáadással, hogy a palóc mindig különbséget tesz úr és zsidó között, még akkor is, ha történetesen egy zsidó földbirtokosról van szó. A palócságnak a zsidósághoz való viszonyát azonban nem

batalmi tényezők alakították, hanem az érdekkeresés és a pálinka. A zsidóság mindig értette a módját, hogy apró kölcsönökkel, kisebb-nagyobb hitelezéssel, fuvarmegrendelésekkel és ezzel kapcsolatos áldomásozással érdekkörébe vonja a palócságot. Menjünk végig palóc földön és a zsidóság kocsmája-konyhája minden időben tele lesz lebzselő parasztokkal. Azt hiszik, hogy hasznót húznak belőlük és még ma sem veszik észre, hogy tulajdon képen ők azok, akikből hasznót húz a zsidóság. Éppen ezért a palócság körében nem tud őszintén gyökeret verni az antiszemitizmus. Csak az ő utánozhatatlan mosolyukkal mosolyognak, ha szóba hozzuk előttük a zsidó kérdést, mint aki birtokában van a mások által megfjethetetlen titkok kulcsának. Az sincs azonban kizárva, hogy e magatartásban része van valamiféle kazár atavizmusnak, mely az egykori kazár alattvalókat a Kárpátok medencéjébe is elkísérte. És ha életmódját nézzük a palócságnak, az is olyan színes és múltból magyarázható, mint közéleti magatartása. Ellentétben más tájak életével, itt nincs semmi rejtetem, elzárkózási törekvés az idegennel szemben. Kérdezhet bárki bármit, nyugodt lehet, hogy az adott körülmények között a legőszintébb feleletet kapja. Családi élete is teljesen nyílt és derűs, tele sok szép szokással, hagyománnyal. A palócság föltétlenül ragaszkodik régi életformájához s talán ez az egyetlen magyar táj, ahol nem kellett „megmenteni” a népművészetet, a népviseletet, mert az ma is életformájában bent gyökerező, szerves és magától értetődő kívánalom. Természetesen a túlzott szokáskultusznak elég sok árnyoldala is van, mely sok helyen ma már kiütözik és a szociális gondozásnak legjelentősebb problémáját okozza. Érzelmi élete igen gazdag és mondhatnánk, hogy ebben éli ki magát a palócság. Kedélyeskedni öregje-fiatálja mindig ráért és vendégei közül is inkább azokat szereti, akik eltréfálnak vele. Bizalmát is ezen keresztül lehet megnyerni. Sokszor igazán meglepő szellemet árulnak el. A palócot kedélye sohasem hagyja el, még a legégetőbb júliusi napon, a legveretékesebb munka közben is van kedve élcelődni, mókázni. Érdekes megfigyelést tettünk e téren egy szomszédos sváb vidékkel való összehasonlításban. Röviden azt mondhatnánk, hogy a sváb intenzíven dolgozik és intenzíven pihen, a palóc viszont szórakozva, megerőltetés nélkül dolgozik és szórakozva pihen. Svábok között alig látunk mosolyogni, de nem hiszem, hogy a palócok között akadna egyetlen mogorva ember is.

Az új idők hangja azonban lassan visszaverődik a palóc tájon is. Nagy eltolódások jönnek létre a múlthoz képest és szinte szemünk előtt születik meg az új palóc táj, de mégis úgy, hogy lényegében a régi marad. Jelentkeznek problémák és adódnak megoldások, de a palóc milió, a palóc karakter örök és változtathatatlan és föl fog oltani minden új élethelyzetet, miközben maga is föloldódik abban, íme, a kölcsönhatás a táj és embere között. A cserháti táj legjelentősebb problémája ma, mely a jövőre is kihátással lesz: a tájelosztódás. Megcsonkított, nyomorult helyzetiünk kényszerített rá, hogy röntgen-szemmel a föld méhébe hatolva olyan értékek után kutassunk, melyektől Trianon megfosztotta a nemzetet, így alakult ki a cserháti palóc táj északi

térjelen az ú. n. salgótarjáni szénmedence. Fölötte hatalmas ipartelepek keletkeztek és a mind keskenyebbé váló palócbirtokok veteményeit lassan beszállta a korom és a füst. Maga a lakosság pedig, amely az ipartelepek vonzáskörében élt, magas bérektől csalogatva mindinkább megbarátkozott az ipari munkavállalás gondolatával. Eleinte csak szezonmunkákra járt a bányákba, gyárakba, később azonban a föld megmunkálását asszonyaira bízva, hivatásos ipari munkás lett az északi palócság még módosabb része is. Salgótarján központtal egy sajátosan magyar ipari táj keletkezett, mely vigasztaló tünet arra, hogy a korlátolt területben rendelkezésre álló föld népeltartó hivatásában segítségére siet annak méhe és az abból táplálkozó ipar, hogy magához szűnje a háza azon gyermekeit, kik az ősi foglalkozásból kiszorultak. És ha közöttük járunk, örömmel kell megállapítanunk, hogy megállják a helyüket, megbecsülik új hivatásukat, csak éppen több és állandóbb, biztosabb munkahelyet kívánnának.”

Részletek a *Hegyközi palócok* című írásból

„A palócság életmódja mindig a történeti helyzet és a környezet függvénye volt. Településhelyének megválasztásánál kifejezésre jut a sokszoros csatavesztés, hajszoltság folytán előállott lelki felőröltség és bizonytalanság szorongó érzése, melyben Ázsiában része volt. Azért keresi az erdőtől védett hegysegélyi részeket. Az első időkben még itt sem érezte magát biztonságban és várta a rohamokat, melyek továbbsodorják. A völgyek oldalában csak „paticsból” építi hajlékait. Csak később, mikor már tapasztalta, hogy újabb veszélyektől nem kell tartania, határozta el magát a tartósabb házépítésre, de még akkor is mélyen bent a völgyekben. Önbizalma és biztonságérzete csak akkor tért vissza, mikor már templomai megépítésére kerülhetett sor. Ezeket már a falvak fölött emelkedő dombtetőkre helyezte. A tartós biztonságérzet azután mélyreható változásokat hozott a palócság közösségi életében. Meglazult az összetartozandósági érzés, a törzsek, hadak jelentősége eltűnt és az egyes családok érdekkörére aprózódott a falu. Megindult a primitív társadalmakat jellemző szélső individualizációs folyamat, kiki elhatárolván magát fizikailag és lelkileg szomszédaitól. Félte őrizte mindenik jószágát, földjeit és hírnevét, melyen ha csorba esett, megindult az ellenségeskedés a nélkül, hogy a nézeteltérésekben pártatlan ítélő számításba jöhetett volna. Kiki maga intézte dolgait elfogultan és a végkimerülésig. Sőt a palócföldön annyira divatos vérbosszúk egész családokat és nemzedékeket irtottak ki. Még a közigazgatás és rendészet megszervezése után is sok ideig értetlenül és ellenségesen szálltak szembe a hatalom képviselőjével palóc földön. Ma is emlékeznek rá, hogy pl. Dorogbázán egyszer az úriszéket tartó szolgabíró is megverték a peres felek közös akarattal, kinek végül is egy disznóólba kellett menekülnie.

A palócság elől járt a kereszténység befogadásában, őszintén és lelkében megértette magáévá a tanításokat, sőt a hit meggyökeresedése érdekében anyagi áldozatokat

is hozhatott, mert a hegyközben alig akadunk kegyúri templomra, azokat mind maga a nép építette. Sokszor szerények ezek a templomok, de a belső díszítés és gondozás a maga naivságában az ábitát legszebb kifejezője. Nemcsak az asszonyok és gyermekek, hanem a férfiak is résztvesznek a vallási életben. Búcsúkra járnak, megtartják a böjtot. Sőt vannak szép számmal italkedvelő emberek, kik a böjt alatt nem fogyasztanak egyáltalán semmiféle szeszestalt. A palócság böjti életét, búcsúit nem egyszer hasonlónak látjuk és érezzük azzal a középkori hangulattal, amit Undset Nobel-díjas regényében tár az olvasó elé. Szellemi életük, művelődésük is vallásos színezetű. Legendáik, meséik is sok bibliai tárgyú eseményt tartalmaznak. Közmondásaikban, szólásmódjaikban, mindennapi szokásaikban is sok a vallásos elem. Akarják a jót követni, ha esendők is.

Családi életük mély, őszinte és ragaszkodó. A férjjogúság csak abban nyilvánul meg, hogy az „embernek” néha-néha el kell raknia feleségét, mert különben a menyecskének kétélyei támadnak ura szeretetét illetően. Egyébként az asszony, különösen a nagymama a lelke, mozgatója a családnak. Ettől mindenki fél és siet engedelmessé válni. Mert bizony a palóc asszonyok meg vannak áldva nyelvkincsekkel. Egyszer egy félórúig volt szerencsénk hallgatni egy ilyen bemutatót, a nélkül azonban, hogy egy szót is értettünk volna a „hadarásból”. A fiúk nem mennek szét, hanem megnősülvén hazahozzák az asszonyt, úgyhogy néha 4–5 család is él „egy udvar”-on. Nagy szegény volna „vőjül menni”, bár az utóbbi idők itt is változásokat eredményeztek. Házaseletük nyugodt, tiszta és szenvedélymentes. A szerelmi házasság ritka és inkább a földek fekvése érleli meg a vonzalmakat.

Szórakozásaik, ünnepeik meghatározott szokásrend szerint mennek végbe, sokszor ezekben már értelemvesztést látunk, ők sem tudják megmondani, hogy mit miért tesznek vagy mondanak, de azért kitartanak a formák mellett. A palóc „lakszik” és búcsúik messze földön híresek. „Angyal drága vendégség ...” hangzik elfordított szóhasználatban a palócság búcsút köszöntő éneke. A búcsúk valóban vendégséggel járnak. Amit egy éven át koplalt és nélkülözött, azt most mind ki szeretné pótolni. Megint az előbbi kettősség: az a nép, mely a legnehezebb emberi munkát, az aratást kenyéren, zöld uborkán, paprikán, paradicsomon élve nótaszóval végzi, tud dúskálni is, ha „ideje gyüni”. Ezekben a vendégségekben azután pazarlásig van minden, amit kezdetleges konyhaművészetükkel előállítani tudnak. A palóc igen szíves, vendégszerető nép. Szeret kedélyeskedni, humorizálni. Csak épp kissé faragatlan és nyelvéhez szokni kell. Aki ezeken túlteszi magát és résztvesz szórakozásaiban, vagy végigutazza a palócvonalakat, jól fog szórakozni és egyúttal megismeri a palóc gondolkodásmódot, furfangot és a kedélyeskedés összes változatait. Mert ilyen alkalmakkor a palóc nekibátorodik és zárkózott világából többet árul el, mint egyébként tenni szokta. Élmények, vágyak, hajlamok kerülnek napvilágra, mit máskor fegyverrel sem lehetne kikényszeríteni belőle. Sőt ezekben mindig járt értékeléseket is fűz és ítéletet is mond magáról.

A palócságnak nemcsak a művelődésben való előrelépését, hanem művészi készségének kialakulását is nagyban akadályozta az a körülmény, hogy elsőrendű életfeltételeit mostohább környezetben kellett biztosítani, mint ezt más tájak lakói tették. A pásztorkodó kényelmesebb, több szabadidővel rendelkező életmódnak, mely a népi mesterkedés és művészi jellegű népi alkotások bölcsője szokott lenni, a palócságnál, mint láttuk, hamar végeszakadt. A földművelés mellett pedig kevesebb az inspiráció és fáradtabb az ember szellemi és fizikai téren egyaránt. Itt már csak szerszámkészítésre és más közszükségleti cikkek durvább kivitelezésére kerülhet sor, ha nincs meg az előző korok művészi ráneveltsége. Súlyosbította a helyzetet az a körülmény is, hogy asszonyaikat is mezői munkára fogták, kik váll-váll mellett kapálnak, sőt sokszor kaszálnak és vetnek is férjaikkal. Így a női fizikum is eldurvult abhoz, hogy finomabb kézimunkákkal tudott volna foglalkozni. Réti földjeik azonban jól termik a lent és kendert, melyből a téli időszakban fehérműt készítenek. „Kendőiket” törülközőnek és törölrubának szánva, újabban mindinkább vásárolják a falvaikban megforduló nyaralók. Ezeken a darabokon azután a régi kezdetleges piros-kék keresztöltésű széldíszítések helyett hímzések és finomabb munkák jelentkeznek. Szórványosan láttunk az ilyen kézimunkákon állatdíszeket is kívarrva. Kakast, galambot stb. Nagyobb gondot régebben csak a vőlegény- és menyasszonykendőre (szekendő) fordítottak.

Népriseletük mindezek ellenére is szép és izléses. A férfiak fekete vagy sötétkék kordbársony viselete mellett jól érvényesül asszonyaikon a fehér ingváll a hozzátartozó sehempruszlikkal és színes, rózsás kendőkkel. A haj- és fej díszviselet pedig egyenesen festői. Szép darabokat láttunk Kazár, Derecske és Rimaszombat környékén. A Rimavölgyében már szláv hatásokkal is találkozunk. A tömzsi, alacsony, perdőilős termetekhez jól érvényesül a rövid szoknyatömeg, amit asszonyaik magukon viselnek. Egy kis természetes, palóc temperamentumból fakadó kacérság és mindjárt kész a kritikus, hogy szépnek mondja őket. Sajnos azonban a megszállt részeken és ott, ahol a civilizáció érintette tájukat, a népriselet már kiveszőben van. A Rimavölgyében a cseh civilizációs hatások, Parád környékén pedig a nyaralók már elvégezték romboló hatásukat. Megjelennek a lakkcípó, a sehemharisnya, a könnyű dirndli, a kombiné és az ezekkel együttjáró kendőűszerek.

Nyomukban meglazulnak az erkölcsök, miután az ősi megtartó erők más oldalról is léket kaptak és a falu sok mindent elnéz „megtévedett”-jeinek, amit azelőtt megbocsáthatatlannak tartott. A lányok, akik azelőtt otthon ültek és szüleik „becsületükön” esett sérelemnek tekintették volna, hogy őket szolgálni engedjék, most tömegesen mennek szolgálni városokba. Aki régen elment, vissza sem jöhetett többé. Ma, ha haza jön, ő lesz az ünnepelt, mert „nem olyan buta, mint a többi”. Régen a legényekere kellett várni, hogy „eljárják a bolondját”, ma a lányokra kell várni, hogy „kiszórákozzák” magukat. Csak azután kerülhet sor a házasságra.”

Rusznay Gyula főbb publikációi**Könyvek:**

- Faluvédelem (Budapest, 1935)
- A nő a modern társadalomban (Budapest, 1937)
- Munkásságunk helyzete (Dr. Petrányi Győzővel közösen) (Budapest, 1944)

Folyóiratok:***Magyar Kultúra*** (társadalmi és tudományos szemle)

- Egy hiányzó jövedelempolitika margójára (1933/1.)
- Egy próféta, aki tévedett (1933/11.)
- A falu üzen (1933/22.)
- A demokrácia a XX. század mérlegén (1934/8.)
- Még egyszer az ifjúság problémájához (1934/17.)
- Mit vár a Katolikus Akciótól a magyar ifjúság (1934/22.)
- Adalékok egy szociális adóreformhoz (1935/24.)
- A falu világnézete (1936/5.)
- A falukutatás módszerei és feladatai (1937/3.)
- A közvélemény tényezői a falusegítésben (1937/6.)
- A faluvédelem mai helyzete és a jövő lehetőségei (1937/15–16.)
- Göcsejen keresztül I. (1937/18.)
- Göcsejen keresztül II. (1937/19.)
- A falukutatás fejlődéstörténete (1938/10.)
- Matyóföld (1938/13–14.)
- Tájszemponturnál falukutatás (1938/23.)
- Cserhádi palócok (1939/9.)
- Felvidéki útjegyzetek (1939/17.)
- Hegyközi palócok (1940/6.)
- A szabadidő megszervezésének kérdései (1941/6.)
- A népiség kérdésének tisztázásához (1944/4.)

Társadalomtudomány

- Szociális munka a faluban (1933/3–4.)
- Tájszemponturnál falukutatás (1938/1–3.)
- Cserhádi palócok (1940/3.)
- A hegyközi palócok (1941/4.)

Katolikus Szemle

- Sötét foltok a falu arcán (1936. október)
- Dr. Szabó Kálmán: Kecskeméti tanyák – könyvszemle (1937. július)
- Ortutay Gyula: Magyar népismeret – könyvszemle (1937. július)
- Szentmiklósi Lajos: A magyar agrárkérdések – könyvszemle (1937. szeptember)

Pápa és Vidéke

- A magyar nép ősi kulturája (1936. 10. 11.)
- A magyar falu világnézetének hibái (1936. 12. 06.)
- A falusi család egészségvédelme (1937. 01. 31.)

Munkügyi Szemle

- Üdültetési rendszerek bírálata (1939/9.)
- Társadalombiztosítás Magyarországon (1940/6.)
- Munkásnyaralók létesítése biztosítottak számára (1940/6.)
- A megelőző egészségvédelem kiépítésének statisztikai feladatai (1940/8.)
- A szabadidő megszervezésének kérdései (1941/2.)
- Az OTI 1941. évi gyógyüdültetésének mérlege (1942/3.)
- A gyógyüdültetés fejlődéstörténete (1942/5.)

Közigazgatástudomány

- A tájszempontról érvényesülő a közigazgatás területi alapon való szervezésében (1940/2.)

Az írásban előforduló kisebb települések:

Alsóábrány: Borsod-Abaúj-Zemplén megyei község, 1949-ben egyesítették Felsőábránnyal, Bükkábrány néven.

Alsóság: Vas megyei község, 1950-ben Celldömölkhez csatolták.

Dorogháza: Heves megyei község, 1950. január 1-től Nógrád megyéhez csatolták.

Mátraballa: Heves megyei község.

Mátramindszent: Heves megyei község, 1950. január 1-től Nógrád megyéhez csatolták.

Pajzsszeg: Zala megyei község

Szurdokpüspöki: Heves megyei község, 1950. január 1-től Nógrád megyéhez csatolták.

Zagyvaszentjakab: Heves megyei község, 1925-ben Szurdokpüspökihez csatolták.